

Fancsali Róbert

MÁGIKUS REALIZMUS A KORTÁRS ROMÁN IRODALOMBAN

„Az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékszik, és *ahogy* visszaemlékszik rá, amikor el akarja mesélni.”

Gabriel García Márquez

A kortárs román próza magyar fordításai meglehetősen jól leképezik annak két fő vonulatát, a (kortárs filmművészet bőven díjazott remekeit is adó) újhullámos realizmust és a (sokszor csak „ideiglenes”) emigrációs irodalmat. Ezek viszonylagos magyarországi sikere cseppet sem meglepő, a magyar mellett számos más nyelvre lefordított és külföldön is díjazott romániai bestsellerekről van szó, amelyek élelátása és társadalmi érzékenysége, másrészt pedig (a művek egy jelentős részének) humora és a balkáni temperamentum időnként pontos, sokszor pedig szándékosan túlírt bemutatása idegenül, ezáltal valószínűleg izgalmasan és igencsak frissen hat – mind idehaza, mind pedig Európa nyugati felén. E sokat tárgyalt irányzat(ok) mellett jelen van azonban egy másik szövegcsoporthoz is, amely részben ugyanúgy a ’89 utáni kelet-európai (vagy balkáni) életérzést tematizálja, ám a hiperrealista megközelítést a feje tetejére állítva a természetfeletti és a hétköznapi kettősségét jelöli ki a szövegek mozgatórugójaként. E csoportosítás kedvéért egy kalap alá vett regények a fantasztikumhoz való viszonyukat persze más és más módon alakítják ki. Mircea Cărtărescu, talán a legismertebb kortárs román író fő művét, a *Káprázat*-trilógiát vagy a *Lulut* a szürrealizmus egy aktualizált reprezentánsaként tartja számon a kritika, a magyarra még le nem fordított *Enciclopedia zmeilor* [A sárkányok enciklopédiája] pedig műmeseként kategorizálható. Răzvan Rădulescu első regényével (*Teodosie cel Mic* [Kis Theodosius]) a fantázia világába a fantasy zsánerén keresztül érkezik, Matei Vișniec prózáját és drámáját pedig a természetfeletti és a groteszk sajátos keveredése jellemzi. Már e néhány kiragadott példa is jól jelzi, hogy a tágabb értelemben vett fantasztikus irodalom a keleti szomszédunknál az idehaza megszokottnál sokkal nagyobb hangsúllyal van jelen.

Emellett azonban kimutatható egy fősodor, amelyhez számos olyan, az elmúlt húsz évben megjelent regény tartozik, amely többé vagy ke-

vésbé a mágikus realizmus jegyeit viseli magán. Bár az irányzat (stílus? műfaj? írásmód?) szakirodalma komoly hiányosságokat mutat Romániában (ahogy hazánkban) is, a román kritika a magyarral szemben bátran és jellemzően jó érzékkel nyúl a fogalomhoz, természetesen G. G. Márquez klasszikusait állítva az összehasonlítások középpontjába. Az elterjedtebb fogalomhasználatot magyarázhatja Ștefan Bănuțescu magyarul is olvasható, eredetileg 1977-ben megjelent *A Milliomos könyve*¹ (*Cartea Milionarului*)² című regénye, amely által a márquezi hang a román irodalomban igen korán megjelent.

A következőkben a teljesség igénye nélkül kívánom számba venni az ide sorolható kortárs román regényeket, ám előtte érdemes lehet nagyon röviden áttekinteni, hogy mit értünk ma mágikus realizmus alatt. A hazai szakirodalom első és eddigi legalaposabb művét Bényei Tamás jelentette meg *Apokrif iratok* címmel,³ és a mágikus realizmust írásmódnak tekinti. Romániában Rodica Grigore könyve tekinthető az első alapos, nagyobb terjedelmű munkának.⁴ A közmegegyezés szerinti leggyakoribb elbeszéléstechnikai eszközök közé tartozik a Hayden White-i történet szemléletből eredeztethető mellérendelő logika, amely egyrészt az ok-okozati összefüggésekre épülő értelmezést lehetetleníti el, másrészt a kronologikus időérzékelésből is kiszakítja az olvasót, ami a mágikus atmoszférateremtésnek is egy fontos prózapoétikai eljárása. Fontos a történetelemek – elbeszélés szintjén való – egyneműsítése. Ezekben az esetekben egy szereplő adott eseménye valamely egyetemes történéssel hozható párhuzamba, ezek által pedig a regényvilág bármely eleme kapcsolatba kerülhet az összes többivel, így válik jelentéssé. A mágikus realista írásmód egyik legjellemzőbb vonása a dramatizált történetmondás, így az önmagát folyton előtérben tartó narrátor, ami által a szöveg reflexív módon játssza ki az olvasónak a narratív megértésre és az elbeszélő funkcióra irányuló érdeklődését. A mágikus realista történetmondásnak fontos eleme a szóbeli elbeszélés illúziója. Ez természetesen tudatos írói stratégia, szimuláció, amellyel az emlékezet felidéző mechanizmusát követi le a narráció. A szóbeliség látszatán keresztül az elbeszélő egy krónikás szerepét ölti magára, ami magával von egy olvasási javaslatot is. A szöveg ráhagyatkozó, immerzív olvasásra

1 Ștefan BĂNULESCU, *A milliomos könyve*, ford. DEMÉNY Péter, Bookart, Budapest, 2011.

2 Ștefan BĂNULESCU, *Cartea Milionarului*, Editura Eminescu, București, 1977.

3 BÉNYEI Tamás, *Apokrif iratok. Mágikus realista regényekről*, Kossuth, Debrecen, 1997.

4 Rodica GRIGORE, *Realismul magic în proza latino-americană a secolului XX*. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2015.

biztat, viszont időnként kizökkent, nem engedi az állapotot hosszabban fenntartani, ezzel pedig az olvasót állandó reflexióra kényszeríti.⁵ A krónikás szerepkörén keresztül a narrátor nemcsak e kizökkentő funkciót érvényesíti, hanem az egykori közösségi történetmondó képével is azonosul. E pozíciója mögött egy nosztalgikus társadalmi és kulturális állapot ismerhető fel, amikor a történetmondásnak őseredeti közösségteremtő és -formáló ereje lehet, amelytől egy nép létezése függhet.

Az eddigi szempontok alkalmasak voltak arra, hogy a mágikus realista szöveg nyelvi megalkotottságára irányítsák a figyelmet, ám fontos látni, hogy ezek tartalmi vonatkozásai legalább annyira meghatározzák a tárgyalt szövegeket. Igaz, ezek nehezebben konkretizálható, szövegszerű elemek, amelyek valamilyen módon a csodához kötődnek. Így például a különböző amulettek és talizmánok (talizmanikus tárgyak) nem csupán állandó leitmotivok, hanem valamilyen módon rítusokkal, szertartásokkal állnak összefüggésben. A talizmán elmondása vagy leírása közben az elbeszélés egy eleme mintegy behatol a történetbe, hogy ott hozzon létre valami változást. A tematikus elemek sorába tartozik a névmágia és a szerelemmágia, jövőbe látás, ráolvasás és sok más egyéb mágikus elem vagy tevékenység. Jellemző, hogy egyes karakterek mágikus tulajdonságokkal vagy képességekkel bírnak. Jellegzetesek a mágikus realista regények helyszínei is. Ezek távolról nézve általában természetes, valószerű, sőt gyakran valóságos, referencializálható területek, amelyeken belül egy szűkebb tér alkotja a mű közvetlen színterét. Ebben a szűkebb térben pedig úgy van lehetőség a csodás elemek megjelenésére, hogy habár a ki- és bejárás mindig szabad, maga a csoda nem hagyja el e szűk tér határait.

A román mágikus realizmus kapcsán fontos még megvizsgálni az ortodoxia szerepének jelentőségét, hiszen az a szentek kiemelt tiszteletével, a nyugatitól eltérő szertartásokkal vagy a kiterjedt hiedelemvilágával remek táptalajt biztosít a mágikus realista kontextushoz.⁶ Romániában ezzel egy időben hangsúlyosan jelen van az ortodoxia térnyerése előtti helyi hagyományrendszer, az ősi hit és babona, ami legalább ennyire alkalmas lehet egy kortárs regényben az újraértékelésre.

5 SZOLLÁTH Dávid, *A történet visszatérése és a latin-amerikai szál a kései Mészöly-prózában*, *Literatura* 2016/4., 321.

6 Dolgozatában Bányai Éva is kiemeli a román mágikus realizmusnak a vallásos világhoz való viszonyát, a mágikus kapcsolatteremtést: BÁNYAI Éva, *Térképzetek, névtérképek, határidentitások. A Bodor-próza tér- és névpoétikája, valamint hatása néhány kortárs magyar elbeszélő műben*, Doktori disszertáció, Szeged, 2008 = http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1310/3/Banyai_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (utoljára megnyitva: 2021. 04. 07.)

Az ország Nyugat felé való nyitása, az újabb generációk távolodása a helyi hagyományoktól mind nagyobb teret adnak az imént említett elemek sokszor könnyed, parodisztikus megjelenítésére. A modernizálódó román társadalomnak az ortodoxiához való viszonya szinte minden itt tárgyalt műnek fontos pillére. A vallás tematizálásával (misztikum, kolostorok, szerzetesek, szentek szerepeltetése, bibliai történetek parafrázisa) e szövegek megágyaznak a csodának, amely poétikai eszközként képes elbizonytalanítani, sőt módosítani álláspontokat, értelmezési stratégiákat is, ahogy a klasszikusnak tekintett mágikus realista regények esetében is tartani szokás.

Bogdan Suceavă első magyarra fordított könyvének, *A félhanggal emelt időből (Venea din timpul diez*⁷) magyar kiadásához írt előszavában azt állítja, hogy célja mindazon ideológiai természetű elfajulások és megbetegedések leírása és színre vitele volt, amelyeket a román társadalomban a berlini fal leomlása a felszínre lökött. A tárgyalt helyzethez mágikus légkört társít, amely olyan időkben alakulhat ki, amikor „olyan ember nyer szabadságot, akinek neveltetéséből kimaradt az a tudás, hogy miként kell megélni a szabadságot. A szabadság pedig egészen meglepő hatásokat kiváltó hallucinogén anyagnak bizonyul.”⁸ Suceavă állítása szerint egy társadalom képzeletvilágának bemutatása néha mélyebb összefüggéseket tárhat fel, mint a valóság szigorúan vett prezentálása. A szépirodalmi mű lényege az igazság, nem a tények rögzítése. Társadalmi metszetét az előszóban így mutatja be: a két évig alkotmány nélküli országban a legnevetesegebb, a végletek és túlzások embereinek némelyikéből képviselő lett, államtitkár, miniszter, nagykövet, esetleg vezérigazgató vagy magas rangú mandarin. Ebben az időben senki nem beszél normálisan, mindenki ordítózik, s ha valakinek nincs hajókürthöz hasonlatos hangereje, úgy tűnhet, hogy nincs is mondanivalója. Ezt az átmeneti időszakot Suceavă a kor képzeletvilágán keresztül próbálja megfogni, a szereplők szélsőséges megnyilvánulásai nem allegóriateremtő szándék termékei, hanem bizonyos félelmek, illúziók és ezekre épülő tettek feldolgozásai – állítja. „A komikum útján el lehet jutni olyan mély igazságokig, amelyek a látható valóság mögött rejtőznek, mint afféle logikus, változatlan és érinthetetlen állandói a létnek, melyek mulandó érzeteink világa fölött állnak, s igazabbak is náluk”.⁹ E couleur localt a Balkán kétezer éves világának képével azonosítja.

7 Bogdan SUCEAVĂ, *Venea din timpul diez*, Polirom, București, 2004.

8 Bogdan SUCEAVĂ, *A félhanggal emelt időből érkezett*, ford. ÉLTETŐ József, Noran, Budapest, 2009, 10.

9 *Uo.*, 11

Filip Florian első regénye, a *Kisujjak*¹⁰ 2005-ben jelent meg (*Degete mici*¹¹), és abban az évben el is nyerte a Román Írószövetség legjobb első könyvesnek járó díját. A könyv azóta is egyöntetű kritikai és közönségsikernek örvend, sokan – köztük jómagam is – a közép-európai mágikus realizmus egyik legkiválóbb műveként tartják számon. A cselekmény helyszíne egy déli-kárpátokbeli kisváros, amelynek határában egy római kori castrum feltárásával egy időben egy tömegsírra is rábukkannak. Az itt talált csontok a szereplők nagy részét két csoportra osztják a gyilkosságok gyanúsítottjait illetően. E szövegrészek szereplője és egyúttal énelbeszélője Petruș, a fiatal archeológus, a könyv második felét pedig Onufrie szerzetes élettörténete teszi ki. E történetyszál hordozza a szöveg szinte minden csodás elemét. A kezdetben Tarajos néven ismert figura évekig él egy erdőben bogyókon és gombákon, fenyőfakérgekre írva evangéliumát, mialatt igencsak közeli kapcsolatba kerül a Szűzanyával, aki háromszor is megjelenik neki élete során – ezekkel irányítgatva annak életét: „háromszor ereszkedett le Szűz Mária az égből, hogy Onufrie lássa az ő támaszát és bizalmát” –, így kerül legelőször közel a valláshoz, majd válik az Úr szolgájává. Látható, hogy Onufrién keresztül a csoda a valláshoz kötődik, ám az ironizált, igen gyakran elbagatellizált történetelemek és túlstilizálás a csodát mégis valami banális dologgá alacsonyítják, humorforrásként használják. Ezzel mintha első megközelítésben a szöveg a vallást taszítaná, és az ellen dolgozva működne. Azáltal viszont, hogy e motivikus hálót a színen tartja, sőt elsődleges háttérként kezeli, benn is tartja az értelmezési mezőben, sőt egyenesen épít rá, hisz az említett kliséket, helyi ismereteket használ fel retorikai funkcióként. Általános kritikai vélemény, hogy a szerzetes története a *Kisujjak*-ban a szentek életét rögzítő legendák mintájára konstruálódik. A legendásítással mint a mágikus realista írásmód alapvető technikájával kapcsolatban további tényezők is kimutathatók. Onufrie a már tárgyalt alászállást az elbeszélés tanúsága szerint gyakorta emlegeti, ezt pedig a szöveg maga igyekszik a narráció szintjén is prezentálni, mantraszerűen elő-előtűnik a szűzanyás idézet számos, kissé eltérő változata. Ennek szertartásszerűségét hangsúlyozza a narrátor: „hangja ugyanúgy szólt minden esetben, se vidámabban, se komorabban, nem sietett, nem nyújtotta el jobban” (244). A csodákhoz és legendaszerűséghez szorosan kapcsolódnak az állandó babonák, mint amelyet a fiatal Tarajos nevelőanyja annak búcsúzáskori visszafordulásakor tesz: ha

10 Filip FLORIAN, *Kisujjak*, ford. KARÁCSONYI Zsolt, Magvető, Budapest, 2008.

11 Filip FLORIAN, *Degete mici*, Polirom, București, 2005.

vissza kell fordulni, miután elindult valaki otthonról, hármat kell köpni a „mellye közé”. Csodás elemként feltétlenül megemlítendő a főhős négyóránként húsz centimétert növekvő hajtincse, mely egyesek szerint gyógyítja a reumát, hisz az nem a fejbőrből, hanem a koponyacsontból vagy egyenesen az agyvelőből nő ki. A tincs egy másik különös tulajdonsága, hogy ha nem vágják le időben, rövid idő elteltével tésztaszervé válik, megolvad és pokoli fájdalmat okoz viselőjének. A tematikus elemek közül itt utolsóként kiemelve, bár a tárgyalt kategóriába sorolt művek egyik legfontosabbjaként nem térhetünk ki a talizmánok és amulettek problémája elől. A *Kisujjak* már címével a mágikus realista alapművek egyik legfontosabb tematikus eleméhez kapcsolódik. A Spiru vezérezredes által mániákusan gyűjtött kisujjak a regény fő bonyodalmát képező tényezők. Ezt kiegészítendő, a szerzetes sérült ujjához kötődő rituális mozgássorozatról (a magasba emelve „mint száraz hal a szélben, néhány pillanatra megáll a levegőben, a halánték előtt, aztán megrándul, annyira határozottan, hogy a szalmakalap pereme is beleremeg”, 79) megtudható, hogy e gesztusnak „megtisztító, emlékeztető, megrovó, megjósoló, megbocsátó és számtalan más” jelentése van.

A legendásítás fontos eleme az argentin régészek bevonása a történetbe: akik estéről estére egyre tovább fűzik a véget nem érő mondajukat, ezzel megidézve a dél-amerikai mágikus realizmus nagyjait. Spiru ezredes, az öreg antikommunista rendőrfőnök alakja azonban mintha éppen az előbb említett gesztussal állna élesen szemben. A nyomozás végkimenetelét befolyásolni szándékozó háttérmunkája (és a régészek végleges álláspontjának negligálása is) éppen az elveszett történet rekonstruálását, ha akarjuk, a legenda megszületését akadályozza, és ezáltal a történetezés talán a töredezett, megbízhatatlan, az elbeszélhetőség határán mozgó kelet-európai narratívák sorához csatlakozik.

A dolgozat első, elemző részének logikáját követve, egyes tematikus elemek rövid bemutatása után fontos a stilisztikai és poétikai különbözőségek számbavétele, különös hangsúlyt fektetve a szűkebb narratológiai vizsgálatra, amely az elbeszéltség, a szóbeliség és a meseszerűség jelentőségére hívja fel a figyelmet. Az E/1 személyű, az első fejezetben is megszólaló személyes hang az archeológus Petrusé. A narrátor-szereplő számára kínzás Paulina néni, majd Eugenia Embury végtelenített meséit hallgatni, szenvedéseiben pedig mintha az olvasón keresztül igyekezne osztozni. Gyakoriak a munkájára – a castrum környékén történtek felderítésére – vonatkozó reflexiók, és saját véleményét gyakran ütközteti a túloldalon állókéval, magára az igazság ismerőjeként tekint.

Elbeszéléseit gyakorta zárójeles betoldással szakítja meg, és nem ritkán önellentmondásba keveredik – ezzel pedig elbizonytalanítja az igazságot bíró pozícióját. Az effajta elbeszélő nem tart számot feltétlen tekintélyre, ennek magatartása alkalmas a szöveg egészelvűségét megkérdőjelezni, annak viláértelmezését elbizonytalanítani, és mindenképpen távolságot tart a miméziselvű nagyelbeszéléssel szemben. Mesélési kényszerére maga is reflektál a szövegben, amikor egy Jojóval töltött közös estéjüket így írja le utólag: „Útközben gyakran eszembe jutott, hogy hallgatni volna jobb, úgy tűnt, hogy untatom, de ő mindannyiszor így szólt: beszélj, beszélj!, és én beszéltem.”¹² A második fejezet elején egy rendkívül izgalmas metareflexív betéten keresztül megbizonyosodhatunk arról, hogy a narrátor tudatában van annak, hogy ő a saját elbeszélésének szereplője és egyben elbeszélője. Így nyilatkozik: „Miközben a keményre főtt tojást tisztogattam, arra gondoltam, nem ártana írni a regényírónak, nem azért, hogy felvilágosítsam vagy megóvjam a csendőrrel való szolidaritástól, csak azért, mert elmagyaráznom, mit gondolok én mint archeológus, miként is állnak a dolgok.”¹³

A további fejezeteket egymástól jól elkülöníthető, heterodiegetikus elbeszélők irányítják, folyamatosan változó a nézőpont és nyelvezet is. A narráció időnként egy forgatókönyv mintáit veszi át (27), a forgatókönyvi mintákhoz gyakran más filmes szakszavak és technikák is párosulnak, van, hogy a történéseket egy kamera mozgásának mintájára (30), máskor egy festmény leírásának megfelelően (57) követjük. Egy másik, a filmes szaknyelvihez hasonlatos szövegrész a IV. fejezet utolsó néhány oldala (155–169), amely három jelenetre van osztva, és ezek formai megjelenése a drámánál megszokottakat követi. Az első fejezet végén egy cikk ékelődik be a szövegbe, azt egy bevezető, majd egy magyarázó szövegrészlet is tarkítja (30–32). A regény utolsó fejezetében a két fő narratív szál a történet szintjén összeér, a szöveg maga pedig egy metareflexív betéttel felhívja a figyelmet arra, hogy a két elbeszélő hanggal is ez történik: „Legvégül az igeidők is közös hangra letek, az elbeszélők első és harmadik személye (utóbbi a maga számos változatos identitásával együtt) egyetleneggyé állt össze.”¹⁴ Az elbeszélői lehetőségek eddigiekben számba vett színes felsorakoztatásával egy ilyen szöveg célja nem egy történet megismertetése az olvasóval, lényege nem a tények visszaadásában jelölhető meg, hanem a tényekről, eseményekről

12 *Uo.*, 104.

13 *Uo.*, 38.

14 *Uo.*, 246.

való beszéd lehetőségeinek előtérbe helyezésében. Az elbeszélés ön-maga befogadását teszi eseménnyé, ami elsősorban aktusként értékelhető – ez pedig, ahogy azt már sokan megfogalmazták, a mágikus realista szövegeknek az egyik legfőbb tulajdonsága lehet.

Filip Florian második könyvének, *A király napjainak*¹⁵ (*Zilele regelui*¹⁶) mágikus realista regényként való olvasása az eddig tárgyaltak szerint a fogalom kiterjesztését követeli meg. Nem egy önkényes kategorizálásról van azonban szó, ezzel a nemzetközi kritikának egy – ide-haza is jól ismert és – elfogadott vonulatához csatlakozom, melynek középpontjában a Linda Hutcheon által megnevezett historiográfiai metafikció mint a posztmodern regény egyik típusa van jelen.¹⁷ A fogalomtól elválaszthatatlan a már említett white-i történelemszemlélet. Ezen keresztül elválasztható egymástól a zsidó-keresztény kultúrkör öröksége, a lineáris, kronológiai, kauzális, metonimikus sorba rendezett történetkezelés (mely a 19. századig szinte az egyetlen módja a nyugati elbeszéléseknek), illetve az antikvitáshoz visszatérő, a történet és a nyelv természetének megfelelően sztereotív történetmondás.¹⁸ Az előbbi ezen újabb szemlélet szerint valamiféle eltorzítása a történet természetének, erőszakot magán a nyelven is. Az utóbbi a nyelvi anyagát természet-szerűleg követi, maga után vonja a történetek szétraadását, az elbeszélő csak lazán van hozzákötve a történetkonstrukcióhoz, és időbeli korlát sem köti (a történeteknek nincs elejük és nincs végük), a szereplők pedig mindig korlátozott nézőponttal bírnak az események felett. Márton László-elemzésében Balázs Eszter Anna így gyűjti össze az áltörténelmi regény jellegzetességeit:

A regények nagy része az új történelemelsajátítási, szubjektum-értelmezési és időszemléleti váltás mentén újragondolja az én és a nemzet történetét, azaz a kis és nagy elbeszélések narratív jellegét; illetve ironikusan kezeli a reális és az irreális, a tény és a fikció, az írás és a beszéd metafizikai oppozícióját. Emellett viszont esszenciális szövegszervezővé válik számos, mágikus realista írásmódot alkalmazó korpuszra jellemző elem: a történetelvűség, a mágikusnak

15 Filip FLORIAN, *A király napjai*, ford. KARÁCSONYI Zsolt, Magvető, Budapest, 2009.

16 Filip FLORIAN, *Zilele regelui*, Polirom, București, 2008.

17 Linda HUTCHEON, *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*, Routledge, New York, 1988.

18 RÁCZ I. Péter, *A történelmi narratíva poétikai szerepe a mai magyar irodalomban. Márton László, Láng Zsolt, Háy János és Darvasi László regényei*, Prae.hu, <https://www.prae.hu/index.php?route=journal/journal/view&ajaid=93>

nevezhető figurativitás és kauzalitás, a kettős zsúfoltság vagy a nyelvhasználat ontológiai és pragmatikai helyzetének mágikussága.¹⁹

A király napjai harmadik személyű elbeszélője hasonlóan bőbeszédű, mint a *Kisujjak* esetén volt, és habár a metareflexivitás kevésbé hangsúlyos a szövegben, erőteljesen él a mesemondói szerepkörrel. Az állandó zárójeles betoldások jellemzően a mondottak kiigazítására szolgálnak, pontosítás vagy egy-egy hasonlat beékelésére adnak lehetőséget. A hasonlatok működésmódját is a szakirodalom által is bevett „mágikus kauzalitás” fogalma határozza meg. „Néha előfordul, hogy a 2-es jelenti a kezdetet, bár a számok formális sorrendjében ez az 1-es helye. Ilyen esetekben az 1-es csupán következmény, csak akkor van jelentése, ha a 2-es létezik. Ez a matematikai paradoxon (ami inkább misztikus megérzéseken alapult, és nem a kartézianus logikán) volt az a szabály, mely szerint...” (171). A hétköznapi, ok-okozati összefüggésekre építő logikától eltérő, látszólag a véletlenre és izgalmas asszociációkra hagyatkozó gondolkodást a regényvilág mágikus atmoszférája valamiféle csodaszerű, természetfeletti eredetűnek érzékelteti, ami tovább erősíti a meseszerűséget (7, 51, 57). Jellemzőek a végtelenített leírások és felsorolások (szinte kivétel nélkül jelen vannak a királyi nevek esetén): „A gróf a kandalló melletti karosszékben melengette testét és keresztneveit, mind a nyolcat – Philippe, Eugène, Ferdinand, Marie, Clément, Baudouin, Léopold és George...” (7), vagy a címadó király neve: Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen, de jellemző némely dolgoknak más nyelven való megnevezése is. Ahogy a *Kisujjak*-ban, az egyes szövegrészek itt is rendkívül változatosak stilisztikailag. Joseph esetén például a magánéletében közönséges (bordélyház), munkája során tudományos (anatómiai), Siegfried kandúr esetén a rendkívül cinikus, a patetikus, hősszerelmes, a királynál szinte mindig túlrészletező, helyenként archaizáló regiszterek jelennek meg, ezek keveredése pedig Florian humorának biztos alapját képezi. Siegfried kandúr „zsol-tárjai”, ezek a sokoldalú, túlstilizált betétek, amelyeket karmaival ír fotelek háttámlájára, jól szemléltetik a reális és irreális, tény és fikció ironikus értelmezését. Ahogy az első regény omnipotens elbeszélője, ez is hajlamos pillanatokra elveszteni mindentudását. Egészen részletező leírások közben előfordul, hogy elbizonytalanodik, az efféle részletekkel az élőbeszéd-szerűség hangsúlyozása folyamatos.

19 BALÁZS Eszter Anna, *Mágikusság és/vagy posztmodern?*, Café Babel 2003/43–44., 43.

Filip Florian két prototipikus regénye mellett több olyan másik mű is született az ezredforduló hajnalán, amelyek előszeretettel élnek a mágikus realizmus eddigiekben bemutatott tipikus elbeszéléstechnikai módszereivel, illetve tematikusan a csoda és a valószerű játékával. A már említett Suceavă-regényben a főhősről úgy tartják, kétszer született, – a legendák jegyében – a Kárpátok egyik szegletében, ahol korábban még fehér medvék is éltek, testi jegyeit tekintve pedig a mellén egy állandó változásban levő Bukarest-térkép van jelen. Emanuelt bizonyos Nagy-Románia eszméjéhez kapcsolódó varázsszavak (mint a December Elseje, az Egyesülésünk napja) könnyekre fakasztják, és sorozatos erekczióra készítetik. A Zairi Demokratikus Köztársaság ösztöndíjával Bukarestbe érkező Ougadou Li Gaba Wazaba Mimou varázsló egy totális daganatirtó varázstáncot jár el, ami valósággal önkívületbe kergeti a teljes hallgatóságot, ájulásokat és véraláfutásokat okozva a teremben.

Florin Lăzărescu első regénye ugyancsak 2005-ben jelenik meg *Trimisul nostru special*²⁰ címen (*Mennyből a küldött*²¹), amelyben a főhős találkozik Szent Péterrel, aki visszaküldi őt a Földre, egy másik karakter, Mohamed, a terrorista mindvégig Gábiel arkangyallal társalog, Salman próféta különleges képessége, hogy a sivatagban elkőborolt tevéket nagy arányban képes megtalálni, Ioan szerzetes pedig egyszer csak tömjénszagot kezd árasztani magából, amivel embereket lesz képes gyógyítani. Az ortodoxiához szorosan kötődő motívumok mindvégig jelen vannak, és a klasszikus mágikus realista amulett, a kisujj ugyancsak fontos szerepet játszik a regényben. A csak érintőlegesen bemutatott természetfeletti képességekkel bíró karakterek és csodás elemek mellett közös jellemzője Florian, Suceavă és Lăzărescu említett szövegeinek a stilisztikai gazdagság, a stílusimitáció és -paródia, a pastiche. Alapvető a narráció nagyfokú dramatizálása, magára az elbeszélésre, annak lehetőségeire és nehézségeire való metareflexív utalásokkal. A *Kisujjak* „Mennyi mindent kell megmagyarázni!” (80) narrátori felkiáltásához hasonlóan Suceavă regényében is elhangzik egy hasonló kiszólás a narrátor részéről az első fejezet végén: „kissé bonyolult ezt elmagyarázni, de minden ezzel vette kezdetét”(31). A *Mennyből a küldött*ben pedig a második fejezet végén: „Feltehetőleg semmit sem értettél mindabból, amit eddig mondtam. Nincs is hogyan. Gyerünk, jobb lesz, ha elmesélem neked a világot”²² – szólítja meg Antonie a képzeletbeli olvasót.

20 Florin LĂZĂRESCU, *Trimisul nostru special*, Polirom, București, 2005.

21 Florin LĂZĂRESCU, *Mennyből a küldött*, ford. VINCZE FERENC, Geopen, Budapest, 2009.

22 *Uo.*, 17.

A mágikus realista szövegek ezen aspektusa szorosan kötődik a dokumentálás és megismerhetőség kérdésköréhez. Habár e szempontnak az áltörténelmi regények esetén van a legnagyobb jelentősége, az említett szövegeknél is érdemes ennek alaposabban utánajárni. *A félhanggal emelt idő* főhősének éppen a születésére vonatkozóan nincsenek biztos adatok, az nem volt rendszeresen dokumentálva. Röntgenfelvételek nincsenek, az orvosi leletek megbízhatatlanok, így aztán az egyes szemtanúk feljegyzései, egyes hírlapok szövegei és a narrátor „csalóka saját emlékei” lesznek a legendaképzés és így az elbeszéltek alapjai. Lázárescunál a főhős, a fiatal felnőtt korban civilizálódott vadember, Antonie korai életéről nincsenek megbízható információk, az ugyanis énelbeszélés-ként olvasható, és mindvégig a saját, gyermeki szemszöveget használja. A háznál tartott kecskét ő egyszerűvúnak látja, apja a hunoktól állandó rettegésben élő király, bővebb környezetét pedig az alattvalóik képzik. E szövegekben a múlt- és történelemfeldolgozás sajátos módjával találkozunk az olvasó, a világ megismerése pedig könnyebben lehetséges – ahogyan Suceavă írja az előszóban – a képzelet által, mintsem a pusztai tények összegyűjtésén keresztül.

Radu Țuculescu – bár a legsikerültebb és idehaza is ismertebb regénye az *Öregmama történetei*, más regényei közül több, például a magyarra még nem fordított *Măcelăria Kennedy*²³ [A Kennedy mészárszék] tobzódna a mágikus realizmusra jellemző furcsa figurákban, természetfeletti lényekben és történetekben (hang nélküli taps és angyalok a színházi nézőtéren, békaeső stb.), és a kolozsvári szerzőre általában is igaz, hogy valóságos stíluskavalkádban meséli el történeteit.

Bogdan Popescu ugyancsak az ezredforduló után színre lépő generációhoz tartozik, és bár már első két prózakötetével komoly kritikai sikereket ért el, a nagyközönség számára ismeretlen maradt. 2001-ben megjelent *Vremelnicia pierdută*²⁴ [Az elveszett átmenetiség] című könyve a román falu hétköznapi történeteit meséli el novella formában, ám a kötet utolsó darabja már nyit a fantázia világa felé: az emberek itt már repülni is tudnak, az egyik karakter pedig hallá változik, és ő lesz a „Lápok őrzője”. Első regényét (*Cine adoarme ultimul*²⁵ [Ki alszik el utoljára]) már a csodák túlsúlya jellemzi, több kritikus is a márquezi hangvételt emeli ki vele kapcsolatban. A Duna menti Szentekfalva (Satul cu Sfinți) egy varázslatos település ördögökkel, angyalszárnyas és a ha-

23 Radu ȚUCULESCU, *Măcelăria Kennedy*, Polirom, București, 2017.

24 Bogdan POPESCU, *Vremelnicia pierdută*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001.

25 Bogdan POPESCU, *Cine adoarme ultimul*, Polirom, București, 2006.

lálból visszatért szereplőkkel, egy varázsló asszonnyal, mindezt valóban mágikus realista stílusjegyekkel és kiváló stílusérzéssel elmesélve.

Hiszem, hogy az eddigiekben számba vett példák mennyisége és minősége bizonyítja, hogy a kortárs román irodalomban komoly szereppel bír a mágikus realista regény, amelynek egyes képviselői egyenesen a fősodor részét képezik. Bízom benne, hogy a bemutatott szövegek meggyőzik a román irodalmat magyar fordításból részben ismerő vagy azzal ismerkedő olvasót, hogy keleti szomszédaink irodalma igen színes, és ezért érdemes a kortársak munkáival közelebbről is megismerkedni, ezzel együtt pedig meghozza az olvasó kedvét a mágikus realizmus (új-bóli) feltárásához.